

Є. В. Нартов

Крішнаїти

КРІШНАЇТИ – послідовники Міжнародного товариства свідомості Крішни. Віровчення К. базується на ведичних священних писаннях. [Індуїзм](#), або ведичні релігійні традиції, завжди існували як сукупність багатьох відносно самостійних релігійних груп. Дослідники класифікують їх на підставі поклоніння переважно або Богові Вішну, або Шиві, або Калі. Загальна чисельність послідовників Вед становить бл. 720 млн осіб: вайшнав. гілка індуїзму (поклоніння Вішну або Крішні) – бл. 500 млн, шиваїтів (поклоняються Шиві як верховному божеству) – бл. 180 млн, шактів (поклоняються Шакті або Калі) – бл. 20 млн, решта поклоняється різним напівбогам.

Вчення, якого дотримуються послідовники Міжнародного товариства свідомості Крішни, викладено у багатьох філософських і богословських працях найближчих послідовників видатного реліг. реформатора Індії, проповідника бгакті (відданості та любові до Бога) Шрі Крішни Чайтанї Махапрабгу (1486–1537). Згідно з ним Бог є Вищою Абсолютною Істиною. Виокремлюють три основні аспекти Бога, або Абсолютної Істини: Брахман – єдина, неподільна, безособова основа творіння; всепронизуючий, всюдисущий та всезнаючий Дух – Параматма, у вигляді якого Бог перебуває в серці кожної живої істоти; особистісна іпостась Бога – Бгагаван, яку вважають найвищою. Найповніше всі якості Бога знаходять прояв у його особистісній іпостасі. Він активно втручається у справи цього світу, відповідає на молитви вірян, приходять їм на допомогу і, водночас, у своєму трансцендентному бутті завжди перебуває поза матеріальним часом та простором. Саме концепція Бога-особи дозволяє постулювати існування різноманітних його енергій. Внутрішня (або вища, духовна) енергія будує духовний світ, царство Бога; зовнішня (нижча, матеріальна) енергія (майя) творить матеріальний світ. Межова енергія, що займає проміжне положення, – душі, живі істоти, які населяють духовний і матеріальний світи. Бгагаван виражає себе у нескінченному розмаїтті форм та втілень, що є різними аспектами його особистості.

Різнманітні форми та втілення Господа мають різні імена, головний серед яких для вішнуїтів є Вішну («Всюдисущий») та Крішна («Всеприваблюючий»). Втілення Господа у матеріальному світі називається аватарою («той, що сходить»). Навіть приходячи у матеріальний світ, Бог залишається Богом і не потрапляє під вплив нижчої матеріальної енергії. Мета втілення Бога у матеріальному світі – привернути до Себе душі, які

страждають у ньому від троїстих страждань (що мають психофіз. природу, спричинені ін. живими істотами, зумовлені непідвладними людині природними факторами), та вказати їм шлях спасіння. Матеріальний світ залежить від Бога в тому розумінні, що не може існувати без Нього. Матеріальна енергія діє лише завдяки тому, що Бог заряджає її енергією свідомості (у вигляді індивід. живих істот). Однак матеріальна енергія створює ілюзію незалежності свого існування, тому живі істоти можуть думати, що вони не залежать від Бога. Матеріальний світ – спотворене відображення відначального духовного світу. Межова енергія Бога, енергія індивідуальних душ, так само як і матеріальна, залежить у своєму існуванні від Нього, однак вона наділена свідомістю. Індивідуальні душі – дживи, що є вічними частками Бога, за своїми характеристиками подібні до Нього. Їх безліч і всі вони за природою створені для того, щоб служити Бгагану – Богові. Служіння повинне базуватися на свободі та любові, а не бути підневільним. Тому всіх джив наділено свободою волі. Їхня свобода полягає в тому, що кожна душа має змогу вибрати те, що вона хоче: служити Богові відповідно до своєї природи або ж насолоджуватися матеріал. началом.

Постійні народження живих істот у матеріальному світі складають основу феномену реінкарнації або переселення душі. Вішнуїти вважають, що душі в матеріальному світі еволюціонують, послідовно втілюючись у більш розвинутих тілах. Кульмінація еволюційного процесу душі – її втілення у людині. Вибір служіння Богові поступово звільняє душу з полону матеріального світу та повертає її до природного стану в духовному світі. Якщо жива істота, що перебуває в тілі людини, не звертається до служіння Богові, за законами матеріальної природи (закон карми) вона змушена повернутися у новий еволюційний цикл перевтілень. Єдиним засобом звільнення з кругообігу народження та смерті є любовне служіння Богові (бгакті), проте найвищою метою життя, що перевищує навіть звільнення, – безмежна любов до Бога (према). У цьому стані душа настільки віддана Богові, що її не турбує навіть те, чи вдається їй досягнути звільнення, чи доведеться знову народжуватися.

На основі цих богословських концепцій побудовано й етику бенгальських бгакт-крішнаїтів. Праведними якостями вони вважають ті, що сприяють наближенню душі до Бога (правдивість, милосердя, володіння собою, внутр. та зовн. чистота, утримання від насильства, вміння все вибачати, почуття обов'язку); гріхов. – ті, які віддаляють душу від Бога та занурюють її в кругообіг матеріал. життя (зздрість, брехливість, корисливість, гординя, грубість, хіть, невігластво, бажання зла іншим, ухиляння від виконання обов'язків). Характер. рисою послідовників Товариства свідомості Крішни є готовність допомогати бідним та знедоленим, насамперед у місцях стихій. лих і воєн. конфліктів. Традицію масової роздачі вегетаріан. їжі започаткував Чайтанья Махапрабгу та його послідовники ще у 16 ст. Великого значення благодійності надавав засновник Товариства свідомості Крішни А.-Ч. Бгактіведанта Свамі Прабгупада, який говорив, що навколо храмів К. не повинно бути

голодних.

Релігійна практика К. традиційна і майже не відрізняється від практики інших шкіл вішнуїт. бгакті. Це повторення та спів гімнів (мантр), поклоніння скульптур. зображенням Вішну-Крішни у різних його проявах, культ святих, найвидатніших гуру (духов. вчителів), проведення яг'ї (вогняних жертвоприношень), самскар (побут. обрядів) тощо. Ритуальну та культову практику вішнуїзму подано в ортодоксальних писаннях (Вайшнава-агамах). Вішнуїзм (особливо бенгал. бгакті) відзначається лібералізмом, відкритістю та неприйняттям забобон кастової системи. У вішнуїтських текстах наголошено, що кожна людина, незалежно від походження, може мати доступ до релігійної діяльності за умови, що вона щиро вірить у Бога, досягла певного ступ. внутр. та зовнішньої чистоти та пройшла через відповідне посвячення.

Релігійна практика К. передбачає декілька ступенів посвячення. Перше посвячення надають кандидатам, котрі як мінімум 1,5 р. дотримуються (і мають намір дотримуватися все життя) т. зв. регулюючих принципів, традиційних для вішнуїтів: не вживати м'яса, риби, яєць (натомість рекомендовано молоко та молочні продукти), наркотиків та інших дурманних засобів (до них вони уналежнюють, крім інших, чай, каву, сигарети), не мати позашлюбних статевих зв'язків, не брати участі в азартних іграх. Посвячення може дати лише духовний вчитель, гуру, який отримав цей сан від свого духовного вчителя або від духовних братів, які мають сан. Нині у Міжнародному товаристві свідомості Крішни бл. 50 осіб є безпосередніми учнями А.-Ч. Бгактіведанта Свами Прабгупада та мають сан духовного вчителя.

Друга обов'язкова вимога для отримання посвячення – індивідуальні повторення на чотках вішнуїт. молитви-мантри «Харе Крішна, Харе Крішна, Крішна Крішна, Харе Харе / Харе Рама, Харе Рама, Рама Рама, Харе Харе». Це звернення до Бога через проголошення Його імен Крішна («Всеприваблюючий») й Рама («Джерело всієї радості»), Харе – звернення до енергії Господа. Український переклад молитви:

«? ?????????????????? ! ????????? ?????? ?????????! ? ?????????? ?????????? ?????????? ?????? ?????????? ?????!».

Кожен, хто готується до посвячення, повинен повторювати щоденно 16 кіл мантри Харе Крішна на чотках, що складаються зі 108-ми намистин (триває до 2-х годин). Повторення мантр на чотках – давній і незмінний елемент практики всіх шкіл вішнуїзму і майже всіх течій індуїзму. Інша, не менш традиційна форма релігійної практики – колективне співання мантр (кіртан). Вона є основною відмінною рисою бенгальського вішнуїзму та широко розповсюджена у багатьох штатах Індії, насамперед у Махараштрі, Ассамі, Ориссі, Таміланді та Маніпурі.

Друге посвячення – церемонія одягання священного шнура. Для того, щоб його отримати, необхідно бути глибоко обізнаним у філософії та теології вішнуїзму (знання перевіряють за допомогою спеціальних тестів). Друге посвячення робить людину священнослужителем (брахманом) і формально дозволяє їй проводити обряди, поклонятися у вівтарі храму тощо. Третє посвячення – надання чернец. сану санньасі. Воно є привілеєм лише небагатьох і надається дуже вибірково. Санньасі дає обітницю цнотливості та відречення від світу. Традиційно титул санньасі отримують люди, які очолюють духовні організації, – матхи. В основі храмового поклоніння К. – уявлення про те, що мурті (скульптурне зображення Бога) це один із Його проявів у цьому світі. Спец. ритуал встановлення одухотворює мурті і робить її об'єктом поклоніння. Шлях духовного вдосконалення у бенгальських вішнуїтів (як і в більшості ін. течій індуїзму) формувалася за класичним принципом ашрама-дхарми, що передбачає розподіл людського суспільства на чотири стани.

Перший – учнівський (брахмачарйа), який починався з 5–10-ти р. і тривав до 25-ти р. Метою навчання була не лише передача теоретичних знань, а й виховання характеру, зокрема таких якостей, як чистота, покірність, невинність, вірність обітницям, цілеспрямованість, аскетичність. Після навчання, надання духовного посвячення та досягнення певного рівня зрілості й відповідальності, учні зазвичай отримували від вчителя дозвіл повернутися додому, одружитися і стати гріхастхою – домогосподарем. Деякі надавали перевагу стану брахмачарі (збереженню обітниці невинності) й присвячували своє подальше життя духов. справам та просвіті людей шляхом поширення духов. знань. Ті, які відрізнялися мудрістю, чистотою, стійкістю, здатністю давати духовні настанови, могли бути посвячені у чернечий сан (стати санньасі) навіть у молодому віці. Чернечий спосіб життя приймали, як правило, люди похилого віку, які виростили дітей і виконали всі соц. обов'язки, а останню чверть свого життя їм належало проводити у відреченні та присвячувати виключно духов. практиці. Переходу від сімейного життя до життя у відреченні передувало третій ступ. життя (підготов. етап) – ванапрастха. Коли діти виростили, чоловік із дружиною поступово віддалялися від сімейних справ, приділяли більше уваги духовній практиці, вирушали у довготривалі паломництва. В кінці цього етапу чоловік залишав дружину під опікою старшого сина і присвячував решту життя духов. практиці. Такий монах-санньасі, маючи життєвий досвід і духовне знання, ставав учителем для ін. чл. товариства. Традиція наступництва у Т-ві свідомості Крішни базується на таких давніх текстах, як Бхагавад-гіта, Упанішади, Пурани. Відповідно до ведичної традиції, вона почалася на світанку творіння з першої створеної у матеріальному світі істоти – Брахми. У різних джерелах присутні імена конкретних осіб, через яких передавалося наступництво, зокрема, «Прамея-ратнавалі» Баладеви Відйабгушани містить перелік, який вважають канонічним. А.-Ч. Бхактіведанта Свами Прабгупада, засновник Товариства свідомості Крішни, не створював нового віровчення, не заперечував авторитету попередників і не ставав в опозицію до наявної традиції. Своїм послідовникам він намагався прищепити пошану до попередніх вчителів і

визнаних святих, бережливе ставлення до духовної та культур. спадщини минулого.

Відповідно до вішнуїт. і взагалі індуїстських традицій, після посвячення в сан свамі (саннйасі) людина стає визнаним духовним лідером і отримує не лише право, а й обов'язок очолити духовний рух. Історично саме духовні рухи були найхарактернішою формою існування та розвитку бгакті. А.-Ч. Бгактіведанта Свами Прабгупада не порушував традиції, оскільки наказ поширити вішнуїзм у країнах Заходу він отримав безпосередньо від свого гуру (таким чином збережено наступництво). Міжнар. товариство свідомості Крішни зареєстр. 1966 у Нью-Йорку А.-Ч. Бгактіведантою Свами Прабгупадою. 1970 він сформував колегіал. орган – Керівну раду і ще за життя передав йому повноваження з упр. товариством, а сам брав участь у роботі ради як один із чл., маючи право лише одного голосу. З часом Міжнар. товариство свідомості Крішни із централізов. організації з філіями у різних країнах перетворилося на всесвітню конфедерацію рівноправ. автоном. організацій, об'єднаних за принципом єдності віровчення та адм. самостійності. Представники Товариства свідомості Крішни з різних країн раз на рік збираються на Всесвітню раду в Індії у Майапурі (Зх. Бенгалія). Найчисельніше і найрозвинутіше у світі Індій. Товариство свідомості Крішни. Воно нараховує понад 100 тис. актив. чл., серед яких – відомі вчені, політики, громад. діячі, зокрема чл. парламенту, підприємці, а також мільйони послідовників. На особл. положенні Товариство свідомості Крішни перебуває і в тих країнах, де історично сформувалася індій. діаспора. Нині його громади діють у більш ніж 100 країнах світу.

Історія Товариства свідомості Крішни у країнах пострадянського простору розпочалася 1971 після візиту до Москви А.-Ч. Бгактіведанти Свами Прабгупади. Після цього його громади з'явилися у багатьох містах, проте товариство не було зареєстроване через політику держ. атеїзму та погляд на релігію як на «відмираючий пережиток». За роки утисків та репресій у тюрмах і спеціальних таборах ув'язнено бл. 50 вірян-крішнаїтів, декілька осіб, зокрема й одна дитина, загинули. Всіх вірян реабілітовано відповідно до Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій».

1990 Рада у справах релігії при РМ УРСР зареєструвала першу релігійну громаду К. в Україні – Київську. Станом на 2014 в Україні офіційно зареєстровано 40 громад свідомості Крішни, бл. 30 проповідних центрів, 3 духовні навчальні заклади; нараховують понад 300 священнослужителів, 120 учнів, бл. 10 тисяч активних парафіян і понад 40 тис. послідовників. 1993 створено Центр громад свідомості Крішни в Україні (має 5 регіональних управлінь), 1996 – Київську духовну академію свідомості Крішни в Україні (діє філія у Дніпрі). У Донецьку – Ведична академія культури.

Серед К. загалом високо цінують й заохочують громадську активність, корисну працю (насамперед благодійність), виконання інших соціальних обов'язків, зокрема сімейних. Гуманітарна місія «Харе Крішна – їжа життя» – єдина у світі міжнародна благодійна

організація з роздачі вегетаріанської їжі – заснована 1974 Міжнародним товариством свідомості Крішни з метою забезпечення повноцінним вегетаріанським харчуванням незахищених верств населення, а також людей, які постраждали внаслідок стихійних лих та воєнних конфліктів. Цю допомогу надають людям незалежно від їхньої раси, національності, політичних і релігійних переконань, статі. Нині «Харе Крішна – їжа життя» діє у понад 50-ти країнах світу, за час її існування у всьому світі роздано понад 80 млн безкоштовних обідів. На території України створено понад 30 центрів роздачі їжі, найбільші – в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Львові. Вони роздають їжу дітям із багатодітних сімей, ветеранам війни, іншим нужденним.

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Крішнаїти / Є. В. Нартов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-196>. – Останнє поновлення : 19 черв. 2023.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).